

УДК 347.19:347.72

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ

Чумаченко І.М., Квітко В.В.

Запорізький національний університет

У статті розглянуто проблему підходу до розуміння принципу цивільного законодавства «свобода підприємницької діяльності». Визначено основні хибні та неоднозначні погляди на свободу підприємництва. З'ясовано, що держава пропагує під поняттям «свобода підприємницької діяльності», а що насправді слід під ним розуміти. Проаналізовані різноманітні підходи до розуміння «свободи підприємництва» українських науковців. Сформовані основні напрями розвитку законодавства у сфері свободи підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, свобода, законодавство, бізнес, економіка, економічне зростання.

Постановка проблеми. Сучасні умови існування підприємництва в Україні мають дещо не однозначні прояви та характеристики. Адже з першого погляду, чинне українське законодавство у сфері підприємництва має досить таки чіткі обриси, воно в певній мірі відповідає глобальним, світовим стандартам, але разом з тим, тенденції збільшення кількості, а головне якості підприємств, будь якої форми, поки що не спостерігається. І, як показує практика, однією із головних проблем, яка й породжує існування відповідного явища – є неякісна та неефективна реалізація основоположного принципу цивільного законодавства – свободи підприємницької діяльності.

Дійсно, не рідко можна спостерігати, що представники підприємництва припиняють свою участь у будь яких процес, пов'язаних із підприємницькою діяльністю лише по тій причині, що вони не можуть в повній мірі самостійно та на власний розсуд приймати рішення, які в подальшому можуть вирішити долю їхнього підприємства тощо, або використовувати всі законні способи та методи, які сприятимуть розвитку. Безумовно, що мова не йде про будь які дії та рішення, котрі виходять за рамки дозволеного: монополізація, нездорова конкуренція, несплата податків тощо. Мова йде про рішення, які стосуються операційного управління, побутових питань тощо. А щодо способів та методів, то це здебільшого питання, які пов'язані із отриманням ліцензій та дозволів.

Таким чином, декларування повної свободи та доступності підприємництва не зовсім відповідає реаліям, які зараз існують, і котрі всім відомі та зрозумілі. І саме тому вирішення даного питання являється першочерговим кроком на шляху якісного перетворення середовища існування підприємництва в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоднішній день, питання реальної свободи підприємницької діяльності в Україні досить таки часто обговорюється на різноманітних всеукраїнських та міжнародних конференціях, а також висвітлюється у чималій кількості наукових статей, що в свою чергу являється демонстрацією важливості даної проблеми. Вітчизняні науковці намагалися у своїх дослідженнях з різних сторін підійти до проблеми свободи підприємницької діяльності, визначити всі проблемні питання та напрями, які необхідно в першу чергу модернізувати та змінювати.

До таких науковців відносяться: Жадовець О.В., Іщук С.І., Сакун А.В., Пилипенко О.Є., Біленко М.С., Тарасенко Л.Б., Романенко Т.П. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що питання якісного законодавчого врегулювання процесів підприємництва широко досліджується, є значна кількість публікацій та праць науковців, зокрема і щодо свободи та лібералізації підприємницької діяльності, не існує якісних та ґрунтовних досліджень природи основоположного принципу цивільного законодавства – свобода підприємницької діяльності, а наявні лише загальні праці, де аналізуються всі принципи, наводяться аргументи, котрі направлені на переосмислення даних принципів, їх можливого доповнення в сучасних реаліях тощо. І саме відсутність якісного та всебічного дослідження даного принципу не дає змоги побачити проблеми, котрі заважають розвиватися підприємництву в Україні належним чином.

Мета статті. Всебічне дослідження та виявлення головних напрямів безпосереднього впливу реалізації принципу свободи підприємницької діяльності на повсякденне існування підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить таки часто можна читати або спостерігати те, що чиновники, експерти тощо говорять про явне покращення рівня доступу до підприємницької діяльності, повної і всезагальної її свободи. Основними аргументами, майже у всіх цих випадках, являються посилення та ставлення в приклад організації створення суб'єктів підприємницької діяльності, поступове спрощення даних процесів, і як наслідок більш сучасний підхід до формальних процедур, і відмовлення від значних бюрократичних, які довгий час не давали розвиватися даній, безумовно одній із визначальних для економіки, сфер.

Проте, сама суть принципу і слова «свобода», все ж має більш широкий сенс, а ніж просто процедура створення, тобто реєстрації нових суб'єктів підприємницької діяльності. Першочергово слід звернутися до самого формулювання даного принципу і головного слова в ньому – «свобода». А.В. Сакун у своїй праці чітко зазначив, що сьогоднішній світ надто ускладнився, і регулювати абсолютно всі сфери діяльності – політичну, економічну, соціальну тощо – майже не можливо. Більше того, контролювати та встановлювати правила для всіх процесів у даних

сферах ще більш складно. Так, можна визначити основні напрями розвитку, основні правові можливості тощо, проте диктувати і контролювати кожний крок надто складно, і тим більше, це не правильно і недоцільно у сучасних умовах. Адже сучасний світ – глобалізований, він має тенденцію кожного дня змінюватися, кожна сфера людської діяльності видозмінюється, удосконалюється, а відповідно успіх і прогрес наявний там, де немає різноманітних перепон, які можуть уповільнювати всі ці процеси, не давати їм змоги з'являтися і позитивно впливати на життя людей та державу в цілому [7, с. 102].

А.В. Сакун наголошує на тому, що «свобода» повинна асоціюватися саме з процесом, з тим, що людина може робити під час певної діяльності, а не лише з певним дозволом або спрощенням. Тобто, беручи до уваги принцип «свобода підприємницької діяльності», слід розуміти під цим не тільки змогу кожного стати підприємцем, заснувати та зареєструвати певне товариство тощо, але й мати змогу якісно проводити дану діяльність, мати змогу приймати важливі рішення лише на основі власних поглядів та тенденції у світі, а не втрачати часу у процесах, пов'язаних з роботою державних органів, які відповідають за надання дозволів тощо. Науковець впевнений, що нині світ наскільки ускладнився, що вже не можливо уявити і розглядати соціальне суспільство окремо від ринку, окремо від процесів, котрі відбуваються у сфері економіки тощо [7, с. 108].

Тому «свободу», як один із критеріїв розвитку підприємництва, з точки зору цивільного законодавства, необхідно розглядати як широке і всеосяжне поняття. Дане поняття повинно уособлювати змогу представників підприємництва діяти спонтанно, діяти так, щоб не відставати від світових тенденцій та розвитку ринкових відносин в цілому. А щоб подібні процеси могли існувати, щоб українське підприємництво мало змогу дійсно відчувати реальну свободу у своїй діяльності, слід відмовлятися від давно застарілих раціональних підходів, і надавати підприємництву розвиватися ірраціонально, спонтанно, тим самим приносити нові підходи у сфері ведення бізнесу [7, с. 109].

В цілому, принцип свободи підприємницької діяльності, безумовно у рамках дозволеного, котрий визначений та закріплений у ст.3 Цивільного кодексу України, являється дублюючою конституційною нормою, яка чітко визначена у ст. 42 Конституції України. Проте, що стосується Конституції, то там йде мова про підприємницьку діяльність загалом, а от цивільне законодавство, в силу того, що воно й покликане більш детально регламентувати різноманітні сфери людської діяльності, виокремлює саме свободу відповідної діяльності, тим самим зосереджуючи увагу на даному, надзвичайно важливому факторі. І якщо брати до уваги, що навіть в Конституції України приділено окрему увагу підприємництву, то це говорить лише про одне – підприємництво являється надзвичайно важливою складовою загального розвитку держави, більше того на етапі становлення та приведення стандартів до світових у різноманітних сферах [4; 9].

Відомий факт, який не потребує доведення, це те, що саме підприємництво є однією із визна-

чальних складових економіки нашої країни. І те, яким чином в Україні регламентуються процеси, пов'язані з підприємництвом, можна сказати перспективи розвитку сфери економіки, та перспективи виходу України на більш високий рівень загального розвитку та добробуту. С.І. Іщук наголошує на тому, що одним із найголовніших економічних прав сучасного громадянина України являється право займатися підприємницькою діяльністю. І саме належна реалізація цього права, визначеного, як уже було наведено вище, у Конституції, є формою вираження свободи в економічних відносинах [3, с. 35].

Т.П. Романенко визначає підприємництво як явище, котре обов'язково повинне характеризуватися: незалежністю, ініціативністю, ризикованістю, самостійністю, професійністю тощо. Разом з тим, на його думку, повинні робитися кроки у напрямку удосконалення системи регулювання підприємництва, його існування та розвитку [6, с. 239].

І якщо аналізувати, приміром «ініціативність» або «самостійність», як реальні фактори існування підприємництва, то вони не можуть існувати без справжньої свободи в діях та свободи прийняття рішень. Адже коли у представника бізнесу виникає чудова ідея, пов'язана з покращенням виробництва чи реалізації свого продукту, він починає брати ініціативу у свої руки і хоче самостійно впровадити дані новачі в життя, в реальний процес. Але є чимала кількість прикладів, коли подібні ініціативи так і залишаються думками та мріями, саме через те, що в переважній кількості, прояви «свободи підприємницької діяльності» лише декларуються, і держава у вигляді чиновників не хоче давати реальної свободи підприємству, адже в такому разі вони не зможуть контролювати та впливати на ситуацію.

Іншими словами, однією із головних проблем повільного розвитку, саме економічного, нашої держави є те, що є два абсолютно протилежні бажання, які просто не можуть існувати разом. Це бажання рухатися у напрямку розвиненого та прогресивного світу, а інше – це бажання залишити за собою контроль та вплив на головні сфери економіки. І якщо контроль, це безумовно, те, що має бути присутнім, і держава повинна певним чином регламентувати підприємницьку діяльність, але разом з тим, вона не повинна робити кроки, які мають практичний вплив на процеси.

Розуміння того, що вже давно прийшов час кардинально та ефективно змінювати систему законодавства, котра відповідає за існування та розвиток підприємництва, наявне вже тривай період. Проте, всі кроки, які на цьому шляху зараз здійснюються, несуть скоріше тимчасовий або недалекоглядний характер. Л.Б. Тарасенко, у своїй праці, детально аналізує підприємництво і його розвиток на певних етапах української історії. І навіть подібне дослідження дає змогу збагнути той факт, що тільки завдяки якісному, всеосяжному та новаторському підходу до реформування сфери підприємництва можна досягнути успіху. Науковець впевнений, що держава повинна регламентувати всі процеси, котрі є загально відомими у сфері підприємництва, але разом з тим слід брати до уваги і майбутнє [8, с. 132].

Тобто, законодавство, особливо у сфері підприємництва повинно відповідати всім сучасним викликам, і тим самим бути готовим до абсолютно непередбачуваних ситуацій. Воно має враховувати всі процеси, які з часом можуть видозмінитися у сфері ведення бізнесу, з огляду на вже існуючі та всім відомі тенденції розвитку інформаційних технологій.

Звісно, що коли ми аналізуємо чинне законодавство, то складно сказати, з чого слід почати, щоб хоча б через деяких час вийти на вірний шлях. Проте, як правильно зазначив у своїй праці М.С. Біленко, маючи навіть ідеальну модель підприємництва, маючи всі дієві інструменти, які виправдовують себе на сьогоднішній день, майже не можливо спрогнозувати, що буде далі, яке майбутнє чекає на різноманітні процеси, які зараз наявні у сфері бізнесу [1, с. 136]. А тому, з самого початку, напевно, слід триматися напряму, який дозволить не тільки якісно змінити систему та відношення до явище «підприємництва», але надасть змогу бути готовими до будь якого розвитку подій. А зробити це можливо лише в тому разі, якщо перестати лише декларувати «свободу підприємницької діяльності», а дійсно «відпустити» деякі процеси, надати змогу представникам підприємництва в Україні на власний розсуд та під власний контроль виконувати певні процеси.

Погодитися можна і з О.Є. Пилипенком, котрий вважає, що саме самостійність та саморегулювання – це те, що на сьогоднішній день потрібно запроваджувати та пропагувати у сфері підприємництва [5, с. 43]. А О.В. Жадовець переконаний, що держава повинна взяти на себе лише процеси, пов'язані з реальною підтримкою та стимулюванням підприємництва, робити все, аби

кожна людина відчувала, що вона дійсно вільна у сфері підприємництва, що до неї ніхто не прийде і не буде вказувати які їй працювати і які дії виконувати. Прикладом, науковець вважає європейські країни, котрі вбачають саме у бізнесу рушійну силу в економіці, і вони стимулюють як великий, так і середній та малий бізнес, адже це пряма дорога до всебічного розвитку та зростання якості підприємництва в країні [2, с. 144-145].

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи, можна стверджувати, що нинішній рівень реалізації основоположного принципу цивільного законодавства «свобода підприємницької діяльності» є низьким, і необхідно робити сміливі та рішучі кроки, аби змінити дану ситуацію.

Першочерговими напрямами, які необхідно враховувати, є наступні:

1. Потрібно в кожній законодавчій нормі, яка направлена на регламентування підприємництва, дотримуватися ідей ініціативності, самостійності та спонтанності, котрі є невід'ємними складовими сучасних реалій розвитку підприємництва у світі.

2. Слід розглядати можливість створення та впровадження нових підходів до розроблення законодавства у сфері підприємництва, враховуючи всю специфіку, яка притаманна даним, безумовно одній із найважливішій сфер економіки.

3. Життєво важливо враховувати всі сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій та залишати місце будь яким інноваціям, котрі можуть з'явитися у найближчому майбутньому. Таким чином, дати змогу бізнесу бути впевненим, що впровадження нових технологій та підходів – цілком можливий процес, законодавство це враховує, а держава всебічно цьому сприяє.

Список літератури:

1. Біленко М.С. Приватноправова природа підприємництва [Електронний ресурс] / М.С. Біленко // Приватне право і підприємництво. – 2016. – Вип. 15. – С. 135-139. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2016_15_35.
2. Жадовець О.В. Шляхи лібералізації підприємницької діяльності в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Жадовець // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2017. – № 7. – С. 143-146. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_7_35.
3. Іщук С.І. Право на підприємницьку діяльність у структурі економічних засад громадянського суспільства в Україні [Електронний ресурс] / С.І. Іщук // Наукові праці МАУП. – 2014. – Вип. 1. – С. 34-40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npmaup_2014_1_7.
4. Конституція України : від 28 червня 1996 р. : станом на 03 травня 2018 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Пилипенко О.Є. Проблема регулювання державного і приватного секторів економіки в сучасних зарубіжних теоріях [Електронний ресурс] / О.Є. Пилипенко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2015. – Т. 21, № 5. – С. 32-44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2015_21_5_6.
6. Романенко Т.П. Держава як гарант забезпечення умов для розвитку та ефективного функціонування підприємницької діяльності [Електронний ресурс] / Т.П. Романенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 68. – С. 239-253. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zprgvzdia_2017_68_25.
7. Сакун А.В. Синергія "свободи" і "несвободи" у суперечностях глобального світу [Електронний ресурс] / А.В. Сакун // Нова парадигма. – 2014. – Вип. 123. – С. 102-111. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nora_2014_123_13.
8. Тарасенко Л.Б. Державно-правова підтримка підприємницької активності як фактор стабілізації суспільного життя в перехідні періоди (на прикладі відродження сільського господарства України в роки непу) [Електронний ресурс] / Л.Б. Тарасенко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2016. – № 1. – С. 130-133. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_1_41.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV: станом на 03 травня 2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

Чумаченко И.Н., Квитко В.В.

Запорожский национальный университет

СВОБОДА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ И ВЫЗОВЫ

Аннотация

В статье рассмотрена проблема подхода к пониманию принципа гражданского законодательства «свобода предпринимательской деятельности». Определены основные ложные и неоднозначные взгляды на свободу предпринимательства. Выяснено, что государство пропагандирует под понятием «свобода предпринимательской деятельности», а что на самом деле следует под ним понимать. Проанализированы различные подходы к пониманию «свободы предпринимательства» украинских ученых. Сформированы основные направления развития законодательства в сфере свободы предпринимательства. **Ключевые слова:** предпринимательство, предпринимательская деятельность, свобода, законодательство, бизнес, экономика, экономический рост.

Chumachenko I.M., Kvitko V.V.

Zaporizhzhya National University

FREEDOM OF ENTERPRISE ACTIVITY: MODERN REALITIES AND CHALLENGES

Summary

The article deals with the problem of the approach to understanding the principle of civil law "freedom of entrepreneurship". The main false and ambiguous views on freedom of business are identified. It was found that the state propagates under the notion of "freedom of entrepreneurship", and what really should be understood by it. Various approaches to understanding the "freedom of entrepreneurship" of Ukrainian scholars have been analyzed. The basic directions of development of legislation in the field of freedom of entrepreneurship are formed.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurial activity, freedom, legislation, business, economics, economic growth.